

## Ewa Ciszewska

### **Tajne rozkosze pana Jana Švankmajera. Surrealizm w kinie czeskim.**

Surrealizm literacki, plastyczny i filmowy, najczęściej utożsamiany z twórczością artystów takich jak André Breton, Louis Aragon, Salvador Dalí, Max Ernst, Luis Buñuel, znalazł swojego najwierniejszego wyznawcę w osobie "Alchemika z Pragi", Jana Švankmajera. Artysta, aktywny członek Grupy Surrealistycznej, od lat 70. XX wieku tworzył filmy – najpierw krótkie, a następnie pełnometrażowe – łączące motywy surrealistyczne, tradycje kulturalne Czech oraz lokalną mitologię Pragi. Zajęcia będą miały na celu przybliżyć specyfikę twórczości Švankmajera, ukazać jej źródła i możliwe sposoby odczytania. Na licznych przykładach zaprezentowane zostaną założenia ruchu surrealistycznego.

Podczas zajęć zostaną zaprezentowany krótkometrażowy film Jana Švankmajera *Meat love* (1989, 1 min.) oraz fragmenty filmów Švankmajera *Mały Otik* (2000, ok. 10 min) [DVD] i *Wymiary dialogu* (1989, 5 min., divix) oraz dwa filmy Miloša Tomića *Gliniany gołąb* (2005, 7 min.) oraz *Dziwkarz* (2005, 3 min.) Posiadam zgodę autora na publiczną prezentację jego filmów. Wszystkie filmy w formacie divix.

Slajdy ze zdjęciami obiektów surrealistycznych (Marcel Duchamp, Salvador Dalí, Max Ernst), obrazów Arcimbolda i wizerunków Pragi.

Projekcja filmu *Spiskowcy rozkoszy* (1996) reż. Jan Švankmajer

KONSPEKT SPOTKANIA:

### **Skąd się wziął surrealizm w Czechach?**

Narodziny, założenia ruchu, miejsce Švankmajera wśród czeskich surrealistów

### **Cechy charakterystyczne czeskiego surrealizmu (przykłady)**

-nawiązania do tradycji kulturalnych Czech – *Mały Otik*

-nawiązania do mitologii Pragi. Praga jest przedstawiona jako miejsce tajemnicze, pełne zagadek, niewyjaśnialnych wydarzeń. Atmosferę miasta buduje gotycka i barokowa architektura. Praga to także miejsce rozkwitu alchemii – stąd w filmach pojawiają się alchemicy, cudotwórcy, szarlatani, ludzie o specjalnych zdolnościach. Praga jako miejsce narodzin Golema. Praga jako siedziba dworu Rudolfa II i miejsce, w którym zaczął tworzyć swoją fantastyczną kolekcję.

- surrealizm nie jest w filmach mistrza dla samej awangardy, lecz niesie w sobie ukryte refleksje, symbolikę, porusza problematykę współczesnego świata (*Wymiary dialogu* – komunikacja międzyludzka, „Jedzenie” – satyra na konsumpcyjną cywilizację)

- inspiracją dla czeskiego surrealizmu były także romantyczne opowieści w duchu utworów Poe (*Upadek domu Usherów, Wahadło, studnia i nadzieja*) czy fantastyczne w stylu Carrolla (*Coś z Alicji*),

-wizje surrealistyczne, coś co wydawało się, że już dawno przeminęło (awangarda lat 20. – Bunuel i Dali); dzięki filmom Švankmajera surrealizm jest w kinie wiecznie żywy i nie jest aż tak hermetyczny jak chociażby w filmach braci Quay, to specyficzne połączenie metaforyki z oniryką

- jest demiurgiem – kreuje nowe światy według swoich surrealistycznych wyobrażeń:

- tworzywem jest martwa natura, którą Jana Švankmajera ożywia (metalowe sztucce, przybory szkolne, jedzenie, urządzenia codziennego użytku, itp. – opowiadają historię, zmieniają kształty, przeistaczają się, często zamieniając się w ...człowieka). Gloryfikacja przedmiotu, który prowadzi swoje życie wewnętrzne.

- tworzywem jest również człowiek, który jest często rozkładany na czynniki pierwsze i traktowany wielokrotnie jak martwa natura

- te dwa światy się wymieniają – człowiek staje się częścią martwej natury i odwrotnie – przedmioty na równi z człowiekiem,

- metaforyka, często dość prosta; niewybredny humor, groza, erotyka („operacje na ciele” – ciało jako tworzywo)

-motyw miłości szalonej, dla której nie ma granic pomiędzy człowiekiem a nieożywioną naturą

#### **Filmografia:**

Filmy Jana Švankmajera: *Mały Otik* (2000), *Spiskowscy rozkoszy* (1996), *Szaleni* (2005) oraz jego filmy krótkometrażowe np. *Meat love* (1989), *Wyniary dialogu* (1989),

Filmy Miloša Tomića do obejrzenia na stronie [www.milostomic.com](http://www.milostomic.com)

#### **Bibliografia:**

Agnieszka Taborska, *Spiskowcy wyobraźni. Surrealizm*, Gdańsk 2007

Jan Švankmajer, *Dziesięcioro przykazań*, tłum. K. Wołosiuk [w:] *Czeska myśl filmowa. Tom I: Obrazy, obrazki, obrazeczki* red. A. Gwóźdź, Gdańsk 2005

Leszek Engelking, *Surrealizm, underground, postmodernizm. Szkice o literaturze czeskiej*, Łódź 2001

Jonathan L. Owen, *Współczesny surrealizm czeski i odnowa języka.: wczesne filmy Jana Švankmajera*, tłum. M. Szczubiałka, „Panoptikum” 2008, nr 7

Angelo Maria Ripellino, *Praga magiczna*, tłum. H. Kralowa, Warszawa 1997

**Informacje dodatkowe:**

Strony internetowe z bogatą kolekcją filmów surrealistycznych:

[www.surrealmoviez.info](http://www.surrealmoviez.info) , <http://www.ubu.com/>

Strona współczesnych czeskich surrealistów <http://www.surrealismus.cz/>